

Xəzər Zeynalov
AMEA Memarlıq və İncəsənət İnstitutu
sənətsünəslıq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
E-mail: khazar.zeynalov@yandex.ru

NAXÇIVAN RƏSSAMLARININ YARADICILIĞINDA HEYDƏR ƏLİYEV OBRAZI

Xülasə: Məqalədə Azərbaycanın zəngin, özünəməxsus tarixə, mədəniyyətə və bədii ənənələrə malik ayrılmaz parçası olan Naxçıvanın rəssamları tərəfindən yaradılmış Heydər Əliyev portretlərindən söz açılır. Müəllif qeyd edir ki, Naxçıvan rəssamları Azərbaycan bədii mədəniyyətinin, o cümlədən təsviri sənətinin inkişafına böyük töhfələr vermişlər. Onlar tərəfindən Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin bədii obrazının parlaq qalereyası yaradılmışdır. Ülvıyyə Həməzəyeva, Hüseynqulu Əliyev, Səyyad Bayramov, Həbibə Allahverdiyeva və başqalarının yaratdığı Heydər Əliyev portretləri maraqlı və düşündürücüdür. Bu portretlərdə Heydər Əliyev şəxsiyyətinin ən yaxşı universal keyfiyyətləri – qətiyyət, siyasi müdriklik, həmçinin insanpərvərlik, nəciblik realist cizgilərlə əks etdirilmişdir.

Açar sözlər: Azərbaycan təsviri sənəti, Naxçıvan rəssamları, rəngkarlıq, portret, Ülvıyyə Həməzəyeva, Hüseynqulu Əliyev, Səyyad Bayramov, Həbibə Allahverdiyeva

Azərbaycan rəssamlarının böyük bir qismi ulu öndər Heydər Əliyevin portretini yaratmışdır. Onun aydın, parlaq simasının xarakterik cizgiləri bu portretlərin əksəriyyətində böyük məharətlə əks etdirilmişdir. Xalq rəssamı, professor Rafiq Mehdiyev yazırdı: “Ulu öndər Heydər Əliyev elə bir tarixi şəxsiyyətdir ki, onun müqəddəs əməlləri, xeyirxahlığı, sənət-sənətkar sevgisi daim xalqımızın yaddaşında yaşayacaq. Əziz xatirəsi təsviri və monumental əsərlərdə həmişə canlanacaq və xalqımız durduqca davam edəcəkdir” [2, s.7]. Bu sözlər mənalı, səmimi səslənməklə bərabər, həm də günümüzün reallıqlarını əks etdirir. Çünki o, müasir Azərbaycanın memarı, onun qurucusudur. Məhz buna görə də elm və sənət xadimləri bu böyük insan haqqında öz fikirlərini məmnunluq hissi ilə bölüşür, onun bədii obrazını, portretini yaratmağa can atırlar. “Xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyev barədə danışmaq çox şərəfli və eyni zamanda çox məsuliyyətlidir. Hər ötən gün bizə onun necə uzaqgörən bir insan olduğunu, Azərbaycana qarşıdakı onilliklər boyu rifah, yüksəliş bəxş edəcək planları zərgər dəqiqliyi ilə müəyyənləşdirdiyini bir daha təsdiqləyir” [1, s.4].

Bu sırada Azərbaycanın ayrılmaz parçası olan Naxçıvan rəssamlarının xidməti böyükdür. Bu qədim diyarda yaşayıb-yaradan rəssamlar ulu öndərin unudulmaz, zəngin portretlər silsiləsini yaratmışlar. Həmin portretlərdə Heydər Əliyevə xas olan bir çox cəhətlər öz dolğun bədii təəcəssümünü tapır.

Ulu öndərin çox zəngin təəcəssüratlar oyadan əlvən koloritli obrazını Naxçıvan Rəssamlar Birliyinin sədri, Əməkdar rəssam Ülvıyyə Həməzəyeva yaratmışdır. Qeyd edək ki, Ülvıyyə Həməzəyeva olduqca maraqlı, bənərsiz bədii üsluba, dəst-xəttə malikdir. Xanım rəssamın əlvən koloritli rəngkarlıq nümunələri zəngin bədii-dekorativ görünüşə malikdir. O, bir qayda olaraq kompozisiyanı kiçik, effektiv kolorit həlinə malik olan bədii elementlərdən qurur. Bu kiçik elementlər mozaika daşları kimi birləşərək müəyyən bir obraz, təsvir yaradır. Xalça naxışları kimi zərif elementlərin məcmusu onun əsərlərinə əlvənlik, milli-dekorativ məzmun, xoş ovqat bəxş edir. Rəssamın bədii üslubunda miniatur sənətindən qaynaqlanan xarakterik kompozisiya xüsusiyyətləri, əlvən rəng çalarları əks olunur. Ülvıyyə Həməzəyeva ulu öndərin portretini bu səpkidə işləyib.

Portretə Heydər Əliyev sinədən yuxarı təsvir olunub. Kompozisiyanın zəngin dekorativliyini nəzərə alaraq onu tipoloji baxımdan universal xarakterli portret hesab edə bilərik.

Heydər Əliyev və mədəniyyət siyasəti

Kompozisiya başdan-başa kiçik elementlərdən təşkil olunmuşdur. Elementləri qurarkən rəssam həm kiçik bədii motivlərdən, həm də simvolik xarakterli ayrı-ayrı atributlardan – memarlıq görüntülərindən, bayraqlardan, xalça fraqmentlərindən, milli ornamentlərdən istifadə edib. Çox mürəkkəb olan bu kompozisiyada azərbaycançılıq ideyası, dövlətimizin imza atdığı nailiyyətlər rəmzi mahiyyət daşıyan bədii forma və detallar vasitəsilə öz əksini tapır.

Kompozisiyanın mərkəzində Heydər Əliyevin dördü üç dönüşdə sağa yönəlmiş surəti əks edilib. Maraqlıdır ki, Ülviyyə Həmzəyeva Heydər Əliyevin üzünü, saçlarını, hətta köynəyinin və kostyumunun yaxalığını da kiçik bədii ştrixlərlə işləmişdir. Kompozisiyanın aşağı sol hissəsində Azərbaycanın qədimliyini, zəngin mədəniyyətini əks etdirən nümunələr – Qobustan qaya rəsmləri, Qız qalası, Möminə xatın türbəsi, Hüseyn Cavidin məqbərəsi təsvir edilib. Aşağı sağ hissədə Azərbaycanın xəritəsi yer alır. Kompozisiyanın orta və yuxarı hissələrində isə Azərbaycanın dünya birliyinə çıxışını, beynəlxalq aləmdə qazandığı nailiyyətləri rəmzi formalarla əks etdirən maraqlı bədii simvollara, motivlərə rast gəlirik. Ulu öndərin arxasında verilmiş göy-mavi yer kürəsi başdan-başa bayraqlarla əhatələnib. Bu, Azərbaycanın dünya ölkələri içərisində nüfuz sahibi, söz sahibi olmasına işarədir. Bütün bunların təməlinə əsasını ulu öndərin qoyduğu güclü dövlətçilik strategiyası dayanır. Rəsmdə türk dövlətləri bayraqlarının təsviri də mühüm göstəricidir. Azərbaycan və Türkiyə bayraqlarının eyni müstəvidə təcəssüm etdirilməsi ulu öndərin “Biz bir millət iki dövlət” sözlərini yada salır.

Heydər Əliyevin istər kompozisiya, istərsə də rəng həlli baxımından bənzərsiz olan portretlərindən birini tanınmış rəssam Eldar Zeynalov yaratmışdır. “Vətən oğlu” adlı həmin portretə ulu öndərin surəti maraqlı rəqərsə və kompozisiya həllinə malikdir.

Adətən rəssamlar Heydər Əliyevin portretini parlaq boyalarla işləyirlər. Eldar Zeynalov maraqlı, ilk baxışda hətta qeyri-ənənəvi təsir bağışlayan rəng həllinə müraciət edib. Qrizayl texnikasında yaradılan bu portret təkə klorit həlli ilə yox, həm də kompozisiya xüsusiyyətləri ilə maraq doğurur. Əsərdə surətin siması iri planda verilib; müəllif ölçü nisbətini elə götürüb ki, ulu öndərin üzü kompozisiyanın aşağı və yuxarı hissələri arasındakı yeri tam şəkildə tutub. Hətta obrazın çənəsinin ucu (aşağı kənarda) və saçlarının yuxarı hissəsi (yuxarı planda) kompozisiyadan kənarda qalıb. Təbii ki, ulu öndərin köynəyinin yaxası, qalstuk və başqa detallar əsərdə yer almır. Özlüyündə çox maraqlı olan və effektiv baxılan bu quruluş tərzini həm də rəsmnin estetik tutumunu qüvvətləndirir, ona lirik, səmimi ştrixlər qatır.

“Vətən oğlu” əsəri daha çox lirik-romantik səciyyə daşıyır. Rəsmi geyim formasına yer ayrılması, dövlət atributlarından imtina, obrazın baxışlarının orta xətdən aşağıya yönəlməsi, monoxrom klorit effekti portreti rəsmi əsər tipinə aid etməyə imkan vermir. Eyni zamanda düşüncəli sima, arxa plandakı lirik təbiət lövhələri, quruluşun ümumi abı-havası əsəri lirik-romantik portret nümunəsi kimi səciyyələndirməyə əsas yaradır [3, s.70].

Əməkdar rəssam Cavid İsmayılov maraqlı, rəngarəng tablolar müəllifidir. Rəssamın Heydər Əliyevə həsr etdiyi maraqlı əsərlərdən biri kətan üzərində yağlı boya ilə işlənmiş “Ömür yollarında” adlı tablodur. Kompozisiyanın mərkəzində Heydər Əliyev və Zərifə xanım Əliyevanın surətləri yer alır. Heydər Əliyev oturmuş, Zərifə Əliyeva isə onun yanında ayaq üstə durmuş vəziyyətdə təsvir olunub. Heydər Əliyev qıçını qıçının üstünə aşırmış, aydın, ifadəli baxışları irəliyə yönəlmişdir. Zərifə xanım mehribanlıqla bir əlini onun qoluna, digərini isə çiyinə qoymuşdur. Onun da mehriban, gülümsər baxışları irəliyə yönəlib. Əslində əsərdə təsvir olunan surətlərin üz ifadəsində, duruşunda qeyri-adi heç nə yoxdur. Zənnimizcə, tablounun rəmzi xüsusiyyətləri daha böyük məna kəsb edir. Bu sadə, eyni zamanda zəngin kloritə, detallara malik kompozisiyada rəmzi xarakter daşıyan xüsusiyyətlər yetərincədir. Əsərə baxarkən arxada – geniş pəncərədən görünən səfalı təbiət mənzərəsi istər-istəməz insanın diqqətini özünə cəlb edir. Eyni zamanda ön planda işlənmiş zəngin, işıqlı klorit həllinə malik stol, onun üstündəki kitablar, vazaya qoyulmuş güllər olduqca effektiv təsir bağışlayır və rəssamın güclü rəng duyumundan xəbər verir. Arxa planda, Zərifə xanımın başı üstündə çiçəklənmiş ağac bu nikbin əhval-ruhiyyəli əsərə əsl yaz ovqatı gətirir.

Əməkdar rəssam Telman Abdinovun “Sönməyən həyat” tablosunda ulu öndər rəsmi geyimdə təsvir olunsada əsər məhz lirik-romantik, humanist hisslər üzərində köklənmişdir. Kompozisiyanın açıq, işıqlı rəng tonlarından tutmuş nikbin əhval-ruhiyyəsinə, obrazların üz ifadələrinə, gül-çisəyə

Heydər Əliyev və mədəniyyət siyasəti

qədər hər bir detal məhz lirik-romantik ovqatı əks etdirir. Çoxfıqurlu portretin süjet xətti sadədir: ulu öndər çox sevdiyi uşaqların əhatəsində verilmişdir. Bəllidir ki, Heydər Əliyev uşaqları çox sevir, gənc nəslin tərbiyəsi üçün çox iş görür, onların şəxsinə gələcək tərəqqimizin qüvvətli potensialını, yaradıcılarını görürdü. Telman Abdinov ulu öndərin surətini körpələrin əhatəsində verməklə məhz bu ideyanı ifadə etmişdir (şəkil 1).

Maraqlıdır ki, uşaqların məsum çöhrəsinə nəzər saldıqda, onlardan bəzisinin tanış üz cizgiləri diqqətdən yayınmır. Kompozisiyanın mərkəzində, alt hissədə verilmiş uşaq ulu öndərin özünün körpəlik fotosəkilini təcəssüm etdirir. Onun yanındakı yaşca daha böyük oğlan isə ölkə başçısı cənab İlham Əliyevin yeniyetməlik fotolarını xatırladır.

Əməkdar rəssam Həbibə Allahverdiyevanın “Türk dünyasının liderləri” adlı tablosu maraq doğurur. Bu tabloda Mustafa Kamal Atatürk və Heydər Əliyev vahid kompozisiyada təsvir edilmişlər (şəkil 2).

Əsər maraqlı rəng keçidləri, tonallıq xüsusiyyətləri ilə zəngindir. Real tarixi mənbələrə əsaslanan rəssam Atatürkün zahiri görkəmini, geyimini isti, ulu öndəri isə həm isti, həm də soyuq tonlarla təsvir edib. Kompozisiyanın mərkəzində göy-yaşıl tonlarla işlənmiş, şaxələnmiş kökləri və qol-budaqları olan mifoloji ağac təsvir olunub. Ağac türk dövlətçiliyi şəcərəsini məcazi formalarda təcəssüm etdirir. Ağacın əsərin alt hissəsini bürümüş kökləri qədim orta q tariximizin, göylərə ucalan qol-budaqları isə bu günümüzün və gələcəyimizin rəmzi ifadəçisidir. “Bu tabloda nəhəng köklü, gövdəli bir ağac təsviri var. Bu ağac Ordubad çinarları kimi çox möhtəşəmdir. Və ağacların budaqları altında türk dünyasının liderlərini – Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin və Türk Cümhuriyyətinin qurucusu Mustafa Kamal Atatürkün rəsmləri təsvir olunmuşdur” [4].

Sonda bir daha qeyd edək ki, Naxçıvan rəssamları Heydər Əliyevin maraqlı portretlərini yaratmışlar. Bu portretlərdə ulu öndərin müdrik simasının xarakterik cizgiləri məharətlə əks etdirilmişdir. Naxçıvan rəssamları bu mövzudakı fəaliyyətlərini davam etdirirlər. Əminik ki, yaxın illərdə onlar Heydər Əliyevin yeni, daha maraqlı, canlı və təsirli portretlərini yaradacaqlar.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Fərhadov R. Böyük şəxsiyyət və qüdrətli lider // “Respublika” qəzeti, 5 may 2017-ci il, s.4.
2. Mehdiyev R. Ulu öndərin obrazı təsviri sənətdə // “Azərbaycan” qəzeti, 14 may 2009-cu il, s.7.
3. Salamzadə Ə., Zeynalov X. Təsviri sənətdə Heydər Əliyev obrazı. Bakı, Elm, 2019
4. Rənglərə əzəmət bəxş edən dahi / <http://www.mediaktiv.az/r%C9%99ngl%C9%99r%-C9%99-%C9%99z%C9%99m%C9%99t-b%C9%99xs-ed%C9%99n-dahi/>

Khazar Zeynalov

THE IMAGE OF HEYDAR ALIYEV IN THE WORKS OF NAKHCHIVAN ARTISTS

Summary: The article talks about the portraits of Heydar Aliyev, created by the artists of Nakhchivan - an integral part of Azerbaijan with a rich, unique history, culture and artistic traditions. The author notes that the artists of Nakhchivan made a great contribution to the development of Azerbaijani artistic culture, including fine arts. In particular, he created a bright gallery of the artistic image of Heydar Aliyev, the national leader of the Azerbaijani people. Interesting and impressive are the portraits of Heydar Aliyev, the authors of which are such well-known masters of the brush as Ulviyya Hamzayeva, Huseyngulu Aliyev, Sayyad Bayramov, Habiba Allahverdiyeva and others. These portraits in realistic terms reflect the best universal qualities of Heydar Aliyev's personality - insight, determination, political insight, as well as philanthropy and spiritual kindness.

Key words: Fine arts of Azerbaijan, artists of Nakhchivan, painting, portrait, Ulviyya Hamzayeva, Huseyngulu Aliyev, Sayyad Bayramov, Habiba Allahverdiyeva.